

Tilsynssensors Årsrapport 2013

Bachelorprogrammet i Kultur og Kommunikasjon (Kulkom)

Universitetet i Oslo

Av
Førsteamanuensis Eldar Bråten
Institutt for sosialantropologi
Universitetet i Bergen

7. februar 2013

Innledning

Ifølge malen for tilsynssensors årsrapport ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet, UiO, skal det legges særlig vekt på spørsmål rundt vurdering – utforming av eksamensoppgaver, karaktersetting, karakternivå og grad av samsvar mellom vurderingsformer og studieprogrammets faglige intensjoner. Første delen av rapporten behandler dette, og fokus er spesielt på to sentrale trinn i Kulkom-programmet: emnet Kulkom 1001 som representerer studentenes første møte med programmet, og emnet Kulkom 3090 (bacheloroppgaven) som synliggjør den faglige kvaliteten helt på slutten av programmet.

I tillegg har programrådet i år bedt meg spesielt om å drøfte sosialantropologiens rolle i det flerfaglige opplegget. Ifølge interne evalueringer ser faget ut til å være dårligere integrert i programmet enn psykologi, sosiologi og medievitenskap, og dette er også min bedømming av situasjonen ut fra de siste års evalueringer av eksamensoppgaver med mer (se tidligere årsrapporter). Siden jeg selv er sosialantropolog, har jeg en del oppfatninger om hva problemene kan bunne i, og disse drøftes i del 2 av rapporten.

Grunnlaget for evalueringen er generelle bakgrunnsopplysninger om programmet, tilsendt skriftlig materiale som vedrører studieåret 2011/12 (oppsummering av studentevalueringer, karakteroversikter og et utvalg eksamensbesvarelser), programmets egevaluering (programevaluering) av 26.12.2012 samt samtaler i Oslo med nøkkelpersoner i Kulkom: programmets leder, professor Anne Krogstad, studiekonsulent Ingvild Lunde, emne-ansvarlig på Sosant 1400, professor Arnd Schneider, samt leder for programutvalget, andreårsstudent Eirik Jørgensen.

Jeg er oppnevnt som tilsynssensor for en fireårs periode, og dette er min siste årsrapport. Det har vært nyttig å kunne følge programmet over så lang tid; en del av de temaene som tas opp her har å gjøre med dypere utfordringer i programmet som det tok tid å få øye på. Rapporten er derfor også på et vis en «fireårsrapport».

Utforming av arbeidet

Det empiriske grunnlaget for evalueringen av vurderingspraksis er 12 eksamensbesvarelser fordelt likt på de to emnene Kulkom 1001 og Kulkom 3090. Utvalget er foretatt av programrådet innenfor karakterspennet A til D og gir altså grunnlag for evaluering av vurderingspraksis over det meste av karakterskalaen. For Kulkom 1001 dreier det seg om mappevurderinger (to semesteroppgaver samt 6 timers skoleeksamen), mens det under Kulkom 3090 er snakk om semesteroppgave (bacheloroppgave). Problemformuleringene i eksamensoppgavene samt temavalg i studentenes bacheloroppgaver gir grunnlag for å bedømme emnenes relevans i forhold til læringsmål og pensum, mens studentbesvarelsene gir grunnlag for å bedømme praksis rundt karaktersetting.

Evaluering av vurderinger og vurderingsordningen

Kulkom 1001

Kulkom 1001 (20 studiepoeng) går over to semester og har avsluttende skoleeksamen på 6 timer i vårsemesteret. Studentene må oppfylle en rekke obligatoriske krav i begge semester for å kunne gå opp til eksamen, i hovedsak obligatorisk seminarframmøte med aktiv deltakelse samt innlevering av to semesteroppgaver (én høst, én vår). Fra og med det kullet som ble tatt opp høst 2010 fastsettes karakteren på grunnlag av hele mappen, med hovedvekt på prestasjonene på skoleeksamen. Denne nye ordningen var en respons på tidligere evalueringer som viste en tendens til at studentene ikke kom skikkelig i gang med emnet før i andre semester.

Både i første og andre semester kan studentene velge mellom ulike tema for semesteroppgaven, og begge oppgavesett gir mulighet for å drøfte både oppgitte og selvvalgte eksempler.

Skoleeksamen våren 2012 var, som tidligere, todelt, med angivelse av delenes relative tyngde. Del 1 (estimert til en tredel) ber om at studenten redegjør for fire av fem oppgitte fagbegreper under emnetematikken. Utvalget av begreper er opplagt sentralt med tanke på det faglige innholdet i Kulkom 1001 (slik det framgår av emnebeskrivelse og pensum). Del 2 representerer en bredere analytisk utfordring (vektet til to tredeler) hvor studentene velger å skrive én av tre oppgaver. Igjen oppfatter jeg problemformuleringene som sentrale ut fra

emnets innhold. Det kan derimot diskuteres om faget sosialantropologi kommer tilstrekkelig til syne i oppgaveformuleringene; dette drøftes nedenfor.

Oppgaveformuleringene er helt i henhold til læringsmålene for emnet. Første del av eksamen tester målrettet de to første elementene i læringsmål: «sentrale begreper i studiet av kultur og kommunikasjon», og «grunnleggende forståelsesformer og analysemåter innen feltet kultur og kommunikasjon». Del 2 går direkte på målet om å «kunne reflektere kritisk over språk, tegn, kultur, kommunikasjon, identitet, makt og mediepåvirkning».

Som jeg har påpekt i tidligere rapporter, reflekteres det siste læringsmålet – «kjenne til og kunne kombinere hovedtrekk ved de fire kjernefagene [i studiet]» på en mer implisitt måte i oppgaveformuleringene på skoleeksamen. Oppgaveteksten ber ikke eksplisitt om å kombinere ulike fagperspektiver, men det går fint an å bedømme hvordan studentene gjør dette i praksis i sine besvarelser. Jeg mener også oppgavenes omfang er godt tilpasset den tilmålte eksamenstiden.

Når det gjelder karaktersettingen, er denne helt i tråd med tidligere års praksis og de nivåkriteriene som er blitt innarbeidet på programmet. Jeg har evaluert karaktersettingen av 6 kandidatmapper på Kulkom 1001 i henhold til kriteriet om at prestasjonen på skoleeksamen skal tillegges mest vekt (jfr. Studieplanen). Karakterfordelingen er én A, to B, to C og én D. To av besvarelsene ligger i grenselandet mellom A og B og kunne etter min oppfatning vært bedømt «motsatt», men dette avhenger av vektingen mellom prestasjoner på hjemme- og skoleoppgaver. Det er mulig å diskutere om to av de svakere besvarelsene forsvarer den karakteren de har fått (en C og en D). Dette henger sammen med spørsmål om det generelle nivået i programmet, noe som vil bli diskutert nedenfor. Etter fire års evaluering er det mulig å peke på enkelte mønstre i vurderingspraksisen som kan problematiseres med tanke på vanskelighetsgraden i programmet.

Kulkom 3090

Vurderingen på Kulkom 3090 (10 studiepoeng) foretas på grunnlag av en semesteroppgave på 13-15 sider samt muntlig eksamen. Studenten må oppfylle visse obligatoriske krav underveis for å gå opp til eksamen (i hovedsak aktiv deltakelse på seminarer), og karakteren settes på grunnlag av prestasjonen på semesteroppgaven med avsluttende muntlig eksamen som

justerende. Dette var en nyordning i 2010; tidligere var muntlig eksamen vektet separat (til 30 % av total karakter).

Det faglig-pedagogiske opplegget for semesteroppgaven på Kulkom 3090 kan sies å innebære en form for «veiledet selvstendighet». Det stilles krav til faglig selvstendighet i utforming av oppgaven; samtidig instrueres studenten til å trekke på et fastlagt pensum i drøftingen. Valgfritt pensum – som i stor grad knyttes til de empiriske eksemplene som studenten velger å drøfte – utgjør ca. 1/4 av totalen. Fra og med 2011 kan studentene velge *tema* for oppgaven selv, og de fleste benytter seg av denne muligheten, mens noen velger å ta utgangspunkt i en tidligere rammeoppgave. Denne nyordningen kom som respons på et uttrykt studentønske og samsvarer også med mine oppfatninger. Det synes rimelig å forvente at en universitetsstudent på et akademisk anlagt program som Kulkom bør kunne formulere et selvstendig tema for bacheloroppgaven ut fra genuine faglige interesser, konkretisere en problemstilling innenfor temaområdet og framskaffe og sortere faglitteratur ut fra relevans i forhold til problemstillingen. Dette er i tråd med forventninger som er nedfelt i emnets kunnskaps- og ferdighetsmål: «reflektere selvstendig», «utvikle en egen problemstilling», «hente inn, analysere og kritisk vurdere informasjon», «ferdigheter til selvstendig arbeid» osv. Flere innspill til en mulig «skjerpning» av bacheloroppgaven finnes i fjorårets rapport.

Når det gjelder vurdering av årets bacheloroppgaver, er jeg enig i bedømmingen av alle de 6 tilsendte besvarelsene. Jeg oppfatter det med andre ord slik at programmet har en høyst forsvarlig vurderingspraksis innenfor rammene av dagens forventninger til bacheloroppgavene.

Sensorordningen

Mer allment er det betryggende at programmet har eksamenskommisjoner bestående av to sensorer og at programmet trekker på eksterne sensorer også ved ordinære eksamenskommisjoner, noe som ikke er påkrevet ifølge reglementet. Dette styrker mulighetene for en bred og rettferdig bedømming av studentens prestasjoner, og jeg oppfatter det altså slik at vurderingspraksisen er svært tilfredsstillende innenfor de innarbeidete kriteriene for programmet. Som påpekt i fjorårets rapport bør derimot Kulkom vurdere om bruken av sensorer fra andre norske universiteter *over tid* er tilstrekkelig til å oppfylle reglementets krav om at «[m]inst 15 prosent av personalet bør delta i slik utveksling hvert

semester» (Utfyllende retningslinjer for bruk av sensor ved Det Samfunnsvitenskapelige fakultet [UiO], punkt 2.4).

Den generelle vanskelighetsgraden i programmet

Både de generelle og fagspesifikke karakterkriteriene er relative i den forstand at de vil måtte ha et referansepunkt i standarder som kan variere mellom akademiske miljøer; fagmiljøer kan utvikle ganske forskjellige oppfatninger om hva det er «naturlig» å forvente av studenter på ulike trinn i studiet. Slike standarder trenger ikke alltid å være eksplisitte, men kan vokse fram mer eller mindre ubevisst som effekt av bestemte måter å *praktisere* et studieprogram på. Det kan skapes rutiner rundt undervisning, vektlegging av pensumbidrag, utforming av eksamensoppgaver osv. som i praksis etablerer kvalitetsstandarder og –nivåer på mer implisitt vis. Det er etter min oppfatning logisk for en tilsynssensor å kommentere også denne dimensjonen – som vedrører den generelle vanskelighetsgraden i programmet. Jeg oppfatter det *ikke* som min oppgave å bedømme om programmet stiller «tilstrekkelig høye» krav, men mener det er riktig å påpeke visse trekk som over tid kan nedfelle «implisitte standarder». Momentene dreier seg primært om Kulkom 1001 og er ment som innspill til videre utvikling av programmet.

Det er ofte en tendens, særlig på et innføringsemne for helt nye studenter, at pensum oppfattes som «for krevende»: det oppleves som «omfattende», «vanskelig» og «uoversiktlig», og språket i seg selv kan være utfordrende: det er «for mye pensum på engelsk». Dette er momenter som også dukker opp i studentevalueringer på Kulkom. Slike frustrasjoner blant (noen av) studentene må selvfølgelig veies opp mot at det dreier seg om et akademisk studium som i sin karakter vil måtte være krevende. Fagmiljøer kan ha ganske ulike angrepsvinkler til disse spørsmålene: Noen forsøker å strukturere og tilrettelegge kunnskapen i stor grad gjennom å bruke innføringsbøker og andre oversikter på norsk, andre lar studentene møte bare «ekte» fagartikler på originalspråket og vektlegger at det å «knekke koden» i komplekse fagtekster er en viktig del av læringen, av den intellektuelle utviklingen. Noen tenderer mot å bruke sekundærlitteratur (lærebøker) også videre i studiet og utsetter dermed studentenes møte med faglig kompleksitet, mens de fleste vil gå over til originalbidrag etter innføringsemnet/-nivået. Denne variasjonen finnes også innenfor Kulkom-studiet: Norske innføringsbøker er viktige på Kulkom 1001, mens Mevit 2110 kun har originalbidrag (og derfor oppfattes som særlig krevende av studentene).

Ut fra eksamensbesvarelsene på Kulkom 1001 mener jeg det er viktig å være på vakt mot visse tendenser som over tid kan nedfelle «implisitte standarder». Til dels henger dette sammen med den lærebokmodellen som er valgt for emnet:

- i) Studentene bruker nesten bare de norske bidragene på pensum i oppgavebesvarelser. I de 6 mappene som ble evaluert i denne runden, er det ingen som bruker engelske pensumartikler, verken i semesteroppgaver eller på skoleeksamen. Noen bruker derimot engelske artikler når de skriver om «utenlandske tema» på hjemmeoppgavene.
- ii) Siden oppgavene på skoleeksamen er ganske allmenne, går det til en viss grad an å drøfte problemstillingene med allmenne resonnementer, uten referanse til pensum. I del én av skoleeksamen skal studentene redegjøre for fire av fem oppgitte fagbegreper. Det er en klar tendens til at studentene svarer best på de begrepene de har jobbet med i semesteroppgavene, og dette kan utgjøre 2-3 av de 4 begrepene. Del to av eksamen er en drøftingsoppgave som gjerne reiser et allment problem (for eksempel sammenhenger mellom medier og identitet, eller nordmenns syn på innvandrere). Det går utvilsomt an å skrive mye fornuftig om slike tema uten å bruke fagbegreper og –perspektiver, og i de dårlige besvarelsene er pensumbruken ganske begrenset.
- iii) Enkelte studenter oppfatter de norske lærebokforfatterne som *opphavsmenn* til de begrepene og perspektivene de formidler, noe som antakelig også indikerer snever lesing.

Det er viktig å være på vakt mot slike mulige «snarveier» gjennom emnet og de innsnevringene i kunnskapen som følger med. Noe av dette kan forstås som en effekt av modellen med å legge stor vekt på norske lærebøker, men vel så viktig er utformingen av eksamensoppgavene. Det er kjent at studenter i stor grad orienterer seg etter oppfatninger om hva som forventes til eksamen, og eksamensoppgavene er derfor også et av de fremste pedagogiske midlene til å reorientere læringen. Situasjonen kan enkelt justeres ved i) å formulere eksamensoppgaver som krever bredere bruk av pensum, og ii) gjøre det klart for studenter og sensorer at det legges stor vekt på bruk av fagbegreper og –perspektiver i besvarelser som drøfter «allmenne spørsmål».

Sosialantropologiens rolle i Kulkom-programmet

Kulkom-programmet er veldig komplekst i den forstand at det forsøker å integrere fire svært ulike disipliner/fag i et felles fokus på emneområdet kultur og kommunikasjon. Dette reiser både organisatoriske og faglige utfordringer: Programmet er avhengig av en formell struktur som kan skape et logisk løp for studentene, noenlunde likevekt mellom fagene i løpet og effektive samarbeidsorganer mellom de fagrepresentantene som er involvert. Og det krever ikke minst en faglig integrasjon av svært ulike perspektiver på det felles temaområdet. Det er ingen tvil om at Kulkom langt på vei har løst disse utfordringene og klart å utvikle et reelt flerfaglig program, men det er også tydelig at sosialantropologien representerer den største utfordringen når det gjelder integrasjon.

Ut fra tilsendt materiale og samtaler med de sentrale aktørene i programmet er det ikke helt enkelt å svare på hvorfor faget i praksis får en annen rolle i Kulkom enn sosiologi, psykologi og medievitenskap. Det er vanskelig å identifisere svakheter i den formelle organiseringen som i tilstrekkelig grad kan forklare skjevheten. Problemet ser ut til å ligge i selve *praktiseringen* av opplegget – i hvordan forelesninger, seminarer, diskusjoner blant studentene osv. formidler budskap og meta-budskap om fagets karakter. Å få innsikt i denne praksisdimensjonen krever egentlig antropologisk metode – feltarbeid over en viss tid i miljøet. Dette ligger klart utenfor rammene for mandatet, men siden jeg har bakgrunn som sosialantropolog er det derimot mulig å formulere noen informerte *hypoteser* om utfordringene. I løpet av arbeidet som tilsynsmentor mener jeg å ha registrert visse tendenser i hvordan studenter faktisk konseptualiserer kultur og kommunikasjon, og det er ikke alltid lett å gjenkjenne det sosialantropologiske bidraget i dette. Drøftingen av disse problemene må nødvendigvis bli ganske «faglig», og jeg har valgt å spissformulere for å klargjøre poengene. Igjen er momentene ment som innspill til diskusjon i programrådet. Jeg vil først drøfte de organisatoriske sidene, deretter de faglige.

Formell integrasjon

Sosialantropologi er formelt integrert i programmet på lik linje med andre fag, med ett viktig unntak: Mens Psy 2500 og Sos 2500 undervises kun for Kulkomstudenter og derfor kan

målrettes med tanke på faglig integrasjon, er Sosant 1400 (og også Mevit 2110) et vanlig disiplin-emne rettet mot studenter på bachelorprogrammet i sosialantropologi. Det rapporteres om visse overgangsproblemer for Kulkomstudenter til dette emnet; dels oppfattes det som «på siden» av Kulkomtematikk, dels som et krevende emne.

Disse problemstillingene ble nylig drøftet i et møte mellom programleder, studiekonsulent, emne-ansvarlig for Sosant 1400 samt undertegnede, og det ble bestemt å undersøke overgangsproblemene mer detaljert. Høsten 2013 vil det derfor gjennomføres en særskilt studentevaluering for Kulkomstudentene på Sosant 1400; samtidig vil emne-ansvarlig konkretisere hva slags bakgrunnskunnskaper som trengs for å kunne følge emnet. I dag anbefales det at studentene har bakgrunn i Sosant 1000, mens Kulkomstudentene altså vil ha fått grunnleggende fagkunnskap gjennom Kulkom 1001. Siden det er en betydelig andel sosialantropologi på dette emnet, blant annet store deler av Hylland Eriksens innføringsbok, er det antakelig mulig å redusere overgangsproblemene med å anbefale at studentene leser noen få spissede fagbidrag i tillegg. Når det gjelder oppfatningen om at Sosant 1400 er «lite relevant» i studieløpet, er dette et dypere spørsmål som går på faglig innhold (se nedenfor).

I praksis er sosialantropologi også svakere integrert i programmet på personalsiden, og dette kan et stykke på vei forklare problemene. Mens sosiologi, psykologi og medievitenskap har hatt hver sin faste foreleser – som også har sittet i programrådet – helt fra 2006 og fram til i dag, har det i samme periode vært hele seks forelesere/representanter fra sosialantropologi. Dette skaper opplagte kontinuitetsproblemer – det er vanskelig å jobbe *langsiktig* med fagets rolle i programmet, og det er rimelig å anta at faget heller ikke blir *posisjonert* på samme måte som de andre fagene, i undervisningen og ellers. Grunnleggende sett handler dette om en skjevhet mellom sosialantropologi og de andre fagene når det gjelder «eierskap» til Kulkomprogrammet. På den annen side er programmets leder sosialantropolog, og dette veier opp for noe av denne ubalansen.

Utover dette er det vanskelig å peke på formelle skjevheter: Sosialantropologi er godt representert på pensum, i emnekombinasjonene og altså når det gjelder ledelsen av programmet.

Faglig integrasjon

Det ser altså ut til at problemet heller ligger i *praktiseringen* av faget innenfor rammene av programmet, i hvordan det antropologiske bidraget til studiet av kultur og kommunikasjon formidles gjennom undervisningen og på andre måter. Her går det an å formulere noen – kritiske – hypoteser som kan være utgangspunkt for videre diskusjon i programrådet. Jeg vil hevde at:

- i) Programmet er noe uavklart på meta-nivå, dvs. det er uklart hva de særskilte fagenes relative bidrag til studiet av kultur og kommunikasjon faktisk *er*. Dette skaper spesielle problemer for et såpass bredt og komplekst fag som sosialantropologi som ikke lett kan identifiseres med bestemte fokus verken tematisk (jfr. medievitenskap), geografisk (jfr. sosiologi – moderne vestlige samfunn) eller når det gjelder analysenivå (jfr. psykologi – individer/subjekter).
- ii) Programmet er også noe uavklart – eller rettere implisitt – på hva slags kulturelle og kommunikative *fenomener* de ulike fagperspektivene skal anvendes på. Igjen får sosialantropologien en særstilling. Mens medier og populærkultur er «home ground» for i hvert fall medievitenskap og (kultur)sosiologi, er dette relativt perifere studieobjekter innen klassisk sosialantropologi, hvor fokus i større grad er på kultur og kommunikasjon i *hverdagslivets mellommenneskelige relasjoner* (arbeidslivet, familien, naboskapet, lokalsamfunnet, foreningslivet osv.).
- iii) Siden det antropologiske bidraget dermed ikke blir skikkelig posisjonert, vil de budskap og meta-budskap som ellers formidles i programmet lett «kvele» fagets spesielle innsikter i kultur og kommunikasjon.

Bygd på inntrykk fra eksamensbesvarelser, studentevalueringer og samtaler med sentrale aktører i programmet mener jeg disse skjevhetene kommer til syne på flere måter. De følgende momentene gjelder naturligvis ikke alle studentene (jeg bruker derfor den ubestemte formen «studenter» heller enn «studentene»), men kanskje et større antall enn ønskelig. En annen avgrensning er at momentene særlig dreier seg om Kulkom 1001. Det andre emnet med sosialantropologiske komponenter på pensum (utenom det rene sosialantropologi-emnet Sosant 1400), er bacheloroppgaven (Kulkom 3090), men siden denne kommer til sist i bachelorløpet, vil den naturlig nok preges av den spesialiseringen studenten har valgt.

Hvilke fenomener er «kulturelle»?

For det første kan det se ut til at studenter i praksis tenker om «kultur» på en ganske avgrenset måte – knyttet til de *temaene* som fokuseres i studiet. De får dermed ikke helt grep på det *fundamentale* i kulturell klassifikasjon, dvs. at *alle* inndelinger av verden er kulturelle konstruksjoner, ikke bare kunst, media, reklame, musikk, klær og andre kulturuttrykk som er i fokus på programmet. Studenters forståelse av «kultur» konvergerer altså mot «kunst og kultur» som en samfunnssektor, mens sosialantropologien har en mye bredere konseptualisering av meningsdimensjonen i menneskelig liv.

Er den ikke-vestlige verden irrelevant?

For det andre og nært knyttet til det første ser studenter ut til å oppfatte ikke-vestlige empiriske eksempler som irrelevante for en forståelse av kultur og kommunikasjon. Dette kommer blant annet til uttrykk i evalueringer hvor de reagerer på bidrag om «eksotiske samfunn», «stammer i Afrika» osv. Og det framheves av programutvalgsleder som en særlig utfordring når det gjelder integreringen av antropologifaget i programmet. Problemet er mangesidig og går direkte på antropologiens bidrag:

For det første kan det skyldes at studenter tar med seg «kunst og kultur» tenkningen til de ikke-vestlige eksemplene – og da vil naturlig nok mange av de aktivitetsfelt som sosialantropologer er opptatt av (for eksempel erverv, lederskap, slektskap, sosiale omgangsformer og kanskje også religion), oppleves som rimelig irrelevante.

For det andre kan det skyldes at programmet ubevisst formidler en «etnosentrisk» orientering – ikke moralsk men ontologisk, det vil si at i det sterke fokuset på moderne, vestlige, medierte uttrykksformer framstår *selve den ikke-vestlige verden* som «irrelevant». Erfaringsvis har også studenter innen sosialantropologi problemer med å «avlære» seg en slik virkelighetsorientering (tilvante skiller mellom «moderne» og «ikke-moderne», «tradisjonell», «primitiv» osv.), og utfordringen er ventelig enda større blant studenter som ikke nødvendigvis er opptatt av global kulturell variasjon. Det er med andre ord ekstra viktig for Kulkom å jobbe med denne problematikken.

Uansett årsak vil studenter gå glipp av det fundamentale poenget om at «våre» (norske/vestlige) kulturelle konstruksjoner er like «eksotiske», dvs. arbitrære/konstruerte, som de fremmedartede eksemplene de leser om på pensum.

Hvordan henger det kulturelle og det sosiale sammen?

For det tredje kan det se ut til at studenter i praksis tenker om «kultur» som fristilt fra det sosiale, selv om undervisningen eksplisitt vektlegger det motsatte. Jeg antar at dette kan henge sammen med at de i en del sammenhenger utfordres til å *relatere eller korrelere* kultur med sosiale skiller (kjønn, klasse, etnisitet osv.), og denne operasjonen forutsetter jo nettopp at det finnes separate fenomener eller domener som kan ses i sammenheng – kulturelle uttrykk på den ene siden, sosiale skiller på den andre. De får dermed ikke blick for *den sosiale produksjonen av kultur* – at mening er integrert i all handling. Dette kom for eksempel fram i fjorårets eksamensbesvarelser på Kulkom 1001 hvor bare én av de seks kandidatene etter min mening drøftet begrepet «sosiale relasjoner» tilfredsstillende, eller ved en tidligere eksamensoppgave hvor studenter ga uttrykk for at det var vanskelig å forstå hvordan tegn og mening kan inngå i politisk mobilisering. Generelt ser studentene ut til å ha godt grep på individnivået (spørsmål om identitetsvalg osv.) og mange behandler også institusjonelle forhold godt, mens det *relasjonelle* nivået nærmest ser ut til å bli borte i studentenes konseptualiseringer av samfunn.

Kultur som aspekt versus enhet

For det fjerde ser det ut til at studenter sitter igjen med en snever, til dels feilaktig, forståelse av hvordan sosialantropologer tenker om «kultur». Dette er selvfølgelig et omstridt begrep i faget, og det er ikke lett å gi autoritative definisjoner. På den annen side blir det problematisk når studenter ser ut til å knytte hermeneutiske og semiotiske kulturbegreper til medievitenskap og kultursosiologi, mens sosialantropologi assosieres med de mest altomfattende kulturdefinisjonene («the complex whole»). Dette er sterkt i utakt med teoriutviklingen i faget og kan kanskje også forklare noen av problemene studenter møter i overgangen mellom Kulkom 1001 og Sosant 1400 som er et teoretisk «oppdatert» emne i så måte. Studenter går dermed glipp av helt sentrale sosialantropologiske bidrag til studiet av kultur og kommunikasjon:

De ser ut til å knytte faget dels til «the complex whole», dels til lærebokas «de ferdigheter, oppfatninger og væremåter personer har tilegnet seg som medlemmer av samfunn», altså en kognitivt forankret kulturdefinisjon i vid forstand. Her forsvinner i hvert fall tre hovedfaser i fagets teoriutvikling: Clifford Geertz' hermeneutiske symbolantropologi på 1970-tallet (kultur som delte, offentlige symbol-/meningssystemer), den postmoderne kritikken på 1980- og 90-tallet mot enhver form

for kulturell essensialisering (Geertz' og andres), dvs. kultur som mangetydig, inkohærent, omstridt og alltid «i flyt», samt dagens nyorientering i retning av «ontologier» (Viveiros de Castro) som snur på hele problemstillingen og gjør verden (heller enn «kulturer») til en multiplisert størrelse. Andre formative strømninger kan også nevnes: kultur som kunnskapstradisjoner (Fredrik Barth), som erfaring (Unni Wikan), som embodiment (Nancy Scheper-Hughes) og som semiosis (Valentine Daniel, Thomas Csordas). Og selvfølgelig kultur som makt, ideologi, diskurs, hegemoni osv. – perspektiver som dels er representert på Kulkom 1001-pensum gjennom sosiologiske teoretikere.

For det andre ser studenter ut til å overse den ubestemte formen på det siste ordet i lærebokas definisjon: skillet mellom «samfunn» og «et samfunn». Det er med andre ord en tendens til at de reifiserer det sosiale som atskilte enheter, og da ligger det selvfølgelig nært å knytte dette til tilsvarende kulturelle enheter: den kultur et samfunn (sosial gruppe, etnisk gruppe, subkultur) «har». Dette er jo et veldig vanlig mistak i allmenn debatt om kultur, og iblant kan slike uheldige formuleringer også snike seg inn i faglige tekster. En av hjemmeoppgavene på Kulkom 1001 våren 2012 inneholder for eksempel en formulering om «møtet mellom kulturer». Som i allmenn debatt sporer dette enkelte studenter til å skrive om dramatiske former for slike «møter», som «kulturkollisjoner», «kulturclash» osv. Dette er tvilsomme måter å konseptualisere kultur og kommunikasjon på innen sosialantropologien – kultur framstår ikke som atskilte enheter, og det er mennesker, ikke kulturer som møtes. Det er derfor svært uheldig når studenter assosierer nettopp reifiserende kulturbegrep med faget.

Kompleksitet

Til sist har vi utfordringen med at sosialantropologien er et fag som hele tida problematiserer og «kompleksifiserer» - åpner opp nye empiriske sammenhenger og kontekster og spørsmål der mange andre fag heller vil kutte forbindelser for å få et tydeligere analytisk fokus. Faget tilbyr sjelden «enkle løsninger», men inviterer heller til en dypere og mer kompleks utforskning av fenomener og sammenhenger. Dette kan stride mot studenters ønske om tydelige poenger og klare svar. På den annen side ligger kanskje fagets force nettopp her, som programutvalgets leder vektla i en samtale.

Anbefalinger

Det er etter min mening flere grep som kan tas for å få til en bedre integrasjon av sosialantropologi i programmet; noen av disse er enkle, andre berører programmets format som sådan og kan være omstridte:

- i) Det er ønskelig med en fastere representasjon fra Sosialantropologisk institutt i programmet – en foreleser/representant som på mer kontinuerlig basis kan *posisjonere* faget både organisatorisk og innholdsmessig. Hvis dette viser seg vanskelig, vil det primære ansvaret for integrasjonen av faget i praksis ligge hos programmets leder.
- ii) De kritiske hypotesene jeg har formulert ovenfor berører indirekte selve avgrensingen av Kulkomprogrammet. Jeg antyder at programmet har en hovedorientering som til en viss grad marginaliserer sosialantropologiske perspektiver. Det har et sterkt fokus på moderne, vestlige kontekster, mens sosialantropologi har en global orientering og lenge har hentet sine dypere innsikter fra ikke-vestlige samfunn. Det er opptatt av et begrenset utvalg av kulturelle fenomener og menneskelige aktivitetsområder som bare til en viss grad overlapper med klassiske sosialantropologiske interesseområder. Og det ser ikke helt ut til å ta inn over seg teoriutviklingen i faget, noe som lett forsterker studenters inntrykk av at faget er «irrelevant» sammenlignet med mer «tidsriktige» perspektiver i andre fag. Jeg oppfatter det altså slik at sosialantropologiens potensiale – fagets internasjonale bidrag til studiet av kultur og kommunikasjon – ikke utnyttes fullt ut i programmet. Det er selvfølgelig langt utenfor mitt mandat å mene noe om Kulkoms overordnede målsettinger, men poenget er at det kan være nyttig å reflektere mer systematisk rundt de ulike fagenes *faglige* bidrag til programmet.
- iii) Pensum på Kulkom 1001 gir en solid innføring i grunnleggende sosialantropologi (gjennom læreboka), men artikkelstoffet får etter min mening ikke helt fram fagets egenart. Pensum kan styrkes gjennom artikler/eksempler som illustrerer: i) meningsproduksjon i *samhandling*, ii) *hverdagslivets* kultur og kommunikasjon (i kontekst av familie, naboskap, lokalsamfunn, arbeidsplass, foreningsliv etc.), og iii) *mangfoldet* i fagets teoretiske tilnærminger. Med tanke på de pedagogiske utfordringene rundt ontologisk etnosentrisme, er det videre viktig å beholde ikke-

vestlige eksempler på pensum. Ideelt burde det i tillegg være eksempler på iv) dekonstruksjon («eksotifisering») av tilvante norske væremåter, og v) populærkulturelle uttrykk i ikke-vestlig kontekst – begge for ytterligere å utfordre tilvante distinksjoner mellom «vår moderne» og «andres» verden.

- iv) Undervisningen er utvilsomt en nøkkel til å integrere de kryssende og kanskje motstridende perspektivene som de ulike fagene presenterer. Manglende integrasjon på dette nivået tas opp av studenter både i evalueringer og samtaler, og igjen angår det særlig sosialantropologiens rolle. Det er tydeligvis behov for at fagets bidrag *ekspliseres*, og dette må nødvendigvis skje gjennom undervisningen. Ved siden av å avklare hva som faktisk er fagets bidrag (jfr. punkt ii) og formidle dette tydeligere, går det også an å trekke mer aktivt på en av fagets klassiske metoder, nemlig *etnografisk komparasjon*. Tilsynelatende irrelevante pensumeksempler kan gjøres forståelige gjennom aktivt å sammenligne på tvers av kjente og «eksotiske» kontekster ut fra bestemte tematikker.
- v) Det kanskje aller viktigste tiltaket for å styrke sosialantropologiens rolle i programmet, er å gi eksamensoppgaver som gjør at studentene selv orienterer seg i retning av faget. Mens semesteroppgavetema og eksamensoppgaver på Kulkom 1001 utformes slik at studenter *kan* bruke sosialantropologiske perspektiver og eksempler for å besvare dem, er det få oppgaver hvor faget *må* brukes. Og siden studentene har valgmuligheter i begge oppgavetyper, er det alltid mulig å *velge bort* sosialantropologiske perspektiver. Dette gjelder til dels også for de andre fagene; samtidig vil logisk nok oppgaver om medier lede tankene til medievitenskapelige perspektiver, mens andre tema vil ha en naturlig forankring i sosiologi eller psykologi. Man kunne på samme vis tenke seg oppgaveformuleringer som i større grad forutsatte bruk av sosialantropologi, og det er også mulig å gi komparative oppgaver (jfr. punkt iv) hvor studenter bes om å sammenligne pensumeksempler fra ulike deler av verden med tanke på en bestemt tematikk. Sosialantropologi er også relativt dårlig representert i den lange listen av fagbegreper som studentene arbeider med på seminarene og skal redegjøre for på skoleeksamen. Riktignok er det overlapp med en del sosiologiske begreper, men det finnes en rekke nøkkelord knyttet til fagets særskilte bidrag til kultur og kommunikasjon som ikke er med – for eksempel: «klassifisering», «myter», «kosmologier», «magi», «ritual», «religion», «hverdagsliv», «samhandling», «gavebytte», «lokalsamfunn», «community», «samfunn».

Oppsummering – et fireårsblikk på Kulkom

De kritiske spørsmålene som er reist i årets rapport må ikke få overskygge det faktum at Kulkom i det store og hele er et solid og veldrevet studieprogram. Gitt kompleksiteten i opplegget er det flere sider ved driften som må berømmes. Selv om det er visse utfordringer rundt integrasjonen av sosialantropologi, ser det ut til å være god balanse og sammenheng mellom de tre andre fagene som inngår i programmet. Det gjelder både organisatorisk og faglig. Når det gjelder det løpende evalueringsarbeidet, formulerer programmets leder det slik at Kulkom er «gjennomevaluert» (Egenevaluering av 26.12.2012, side 20), og jeg deler denne karakteristikken til fulle. Ikke bare har programmet et imponerende evalueringsopplegg, programmets ledelse virker genuint opptatt av å følge opp konstruktive innspill, i den grad rammebetingelsene gjør det mulig. Kulkom har også ualminnelig aktive studenter som også virker genuint opptatt av å være med på å utvikle programmet. Det er ingen tvil om at programrådet er lydhøre overfor studentene og at viktige påpekninger blir tatt til følge. Videre mener jeg programmet har et solid vurderingsopplegg: en sensormodell som sikrer uavhengig og bred bedømming av semester- og eksamensoppgaver (to sensorer pr besvarelse), oppgaveformuleringer som er helt i tråd med studieplanens allmenne formuleringer (men som altså kanskje bedre kan reflektere sosialantropologiske perspektiver på kultur og kommunikasjon, og som kanskje kan skjerpes litt med tanke på mer aktiv bruk av pensum), og en helt betryggende karakterfastsetting i henhold til gjeldende kriterier. Etter fire års arbeid som tilsynssensor er det vanskelig å sette fingeren på ytterligere forbedringsmuligheter enn de som er påpekt i denne rapporten. Jeg ønsker programmet lykke til videre!